

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNİN 'KIBRIS' BOYUTU

Ferhat DURMAZ¹

ÖZ

Türkiye'nin uzun soluklu Avrupa Birliği macerasında Kıbrıs sorununun etkisi Soğuk Savaş sonrası dönemde belirgin bir hal almıştır. Bunun temel nedeni de Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin birliğe üye olmaları sonucunda birliğin Soğuk Savaş döneminde benimsediği tarafsız bakış açısını değişikliğe uğratmasından kaynaklanmaktadır. Bu bakış açısı Annan Planı sonrasında Kıbrıslı Türklerin mağdur olmasında ve Türkiye'ye yönelik tarafsızlığın kaybedilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bununla bağlantılı olarak birliğin Kıbrıs sorunu çerçevesinde ortaya çıkan gelişmeleri Türkiye'nin üyelik süreciyle ilişkilendirmesi ve Türkiye'nin de Rum Yönetimi'nin üyeliğinin tanıma anlamına gelmediğini belirtmesi dolayısıyla Ek Protokolü uygulamaya aktarmaması ikili ilişkilerde bir duraklama dönemi ortaya çıkarmış ve müzakereler askıya alınmıştır. Her iki tarafında kendi üzerinde düşen sorumlulukları yerine getirmesi ve tarafsız bir bakış açısına sahip olması ilişkilerin tam üyelik yönünde gelişmesi ve sorunların çözülmesinde önemli bir rol oynayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Avrupa Birliği, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Tam Üyelik Müzakereleri.

'CYPRUS' ASPECT OF TURKISH-EUROPE UNION RELATIONS IN THE PERIOD AFTER THE COLD WAR

ABSTRACT

During the Turkey's long-term Europe-Union struggle, the effect of the Cyprus trouble had become apparent. This scenario can be considered to be resulted from that the objective perspective of the Union in the period of the cold war had been affected negatively with the membership of the Greece and Greek Cypriot administration of Southern Cyprus to the Union. This perspective of the Union had a vital role on the damnification of the Turkish Cypriots and the loss of the objectivity of the Union against Turkey after the Annan Plan. As a result of this, the membership of Turkey's being associated with the developments in Cyprus issue by the Union and the reception of the membership of the Southern Cyprus to the Union by Turkey, which causes the disapplication of the supplementary protocol, gave rise to the discontinuance in the bilateral relations. Therefore, negotiations had been ascended. Having objection and carrying out obligations by both side will have a significant role in the improving of the relations in the direct of full membership and solving the current problems.

Keywords: Turkey, Europe Union, Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus, Turkish Republic of Northern Cyprus, Full Membership Negotiations.

DOI: 10.17823/gusb.203

¹ Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler A.B.D, Yüksek Lisans Öğrencisi.
f.d.71@hotmail.com

GİRİŞ

Doğu Akdeniz’de stratejik bir konumda bulunan Kıbrıs adası tarihi boyunca bölge devletlerinin ve büyük güçlerin ilgi odağında yer almıştır. Bu ilgi kimi zaman kimlik gibi soyut faktörlerin etkisinden kaynaklanırken kimi zaman da askeri üsler gibi somut faktörlerin etkisi altında gelişmiştir. Kıbrıs adasına yönelik ortaya çıkan bu ilgi adanın uluslararası ilişkilerde de merkez bir konumda yer almasına yol açmıştır. Nitekim Soğuk Savaş döneminde Kıbrıs adasında iki toplum arasında yaşanan çatışmaların toplumların soydaşı olan Türkiye ve Yunanistan arasında da çatışmaya yol açabileceğini ve bununla Batı blokuna zarar vereceğini düşünen ABD’nin harekete geçmesi, bu devletin girişimleriyle ve teşvikiyle Türkiye, Yunanistan ve İngiltere’nin garantörlüğünde 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyetinin kurulması bu bağlamda ortaya çıkan bir gelişmedir (Vatansever, 2010; Bozkurt, 2002; Uslu, 2000). Fakat ortaya çıkan cumhuriyetin sadece üç yıl ayakta kalabilmesi EOKA’nın Türklere yönelik şiddet faaliyetlerini artırması ada da barışın tesis edilemeyeceğini anlayan Türkiye’yi harekete geçirmiş ve 1974’te müdahaleyi ortaya çıkarmıştır. Müdahalenin ardından ada da iki ayrı toplum temelinde bir bölünmüşlük ortaya çıkarken bu döneme kadar Avrupa Birliği(AB)’nin soruna müdahil olması ve bu sorunun Türkiye-AB ilişkilerini etkilemesi gibi bir durum söz konusu olmamıştır.²

1974’te müdahalenin gerçekleşmesiyle farklı bir niteliğe bürünen Kıbrıs sorununa AB’nin ilgisi ve Türkiye-AB ilişkilerini etkilemesinin alt yapısı Yunanistan’ın 1981 yılında AB üyesi olmasıyla gerçekleşmiştir. Bu zamana kadar soruna tarafsız bir şekilde yaklaşan birlik Yunanistan’ın üye olmasıyla bu devletin etkisi altında kalarak tutumunu değiştirmeye ve sorunun çözümünü Türkiye’nin üyelik süreciyle ilişkilendirmeye başlamıştır. Birliğin bu tutumu Soğuk Savaş sonrası dönemde değişik düzeylerde sürekli tekrarlanmıştır. Bunun yanında birliğin oluşturduğu bu tutuma Güney Kıbrıs Rum Yönetimi(GKRY)’nin de üye olması eklenince ortaya çıkan durum sorunun çözümünden ziyade Türkiye’nin üyelik sürecinde GKRY’yi adanın tek temsilcisi olarak tanıması ve Ek Protokolü uygulaması temelinde gelişmiştir. Türkiye’nin ise bu süreçte GKRY’nin üye olmasının tanıma anlamına gelmediğini belirtmiş ve Kıbrıs konusunda kendi vizyonunun devam edeceğini söylemiştir. Sonuçta iki tarafın iradesinde ve davranış kalıplarında bir uyumsuzluk ortaya çıkarmıştır. Nitekim tarafların iradelerindeki bu uyumsuzluk 2005’ e kadar düşük yoğunlukta, Türkiye’nin tam üyelik müzakere tarihlerini aldığı 2005 sonrasında ise etkin bir şekilde ilişkilerin gelişmesini engellemiştir.

Bu çalışma da Soğuk Savaş Sonrası dönemde Türkiye-AB ilişkilerinin Kıbrıs boyutu aktarılacaktır. Bu bağlamda öncelikle AB’nin Kıbrıs sorununa bakış açısı açıklanacak olup bunun Türkiye-AB ilişkilerine ne gibi etkilerinin olduğu belirtilecektir. AB’nin soruna ilişkin ortaya koyduğu

² Bu makalede isim karışıklığına yol açmamak için Birliğin, Soğuk Savaş dönemindeki farklı isimleri (AET, AT) içinde Avrupa Birliği (AB) ifadesi kullanılacaktır.

bakış açısının GKRY'nin üyelik sürecine nasıl bir etkide bulunduğu üyelik süreci üzerinden incelenecek bu da Türkiye-AB ilişkileri ile karşılaştırmalı bir şekilde yapılacaktır. Böylelikle AB'nin tutumu daha sağlıklı ve tarafsız bir şekilde gözlemlenmiş olacaktır. Devam eden kısımda Türkiye'ye adaylık statüsü verilen Helsinki'den Brüksel'e uzanan süreçte AB, Kıbrıs ve Türkiye eksenindeki gelişmeler incelenecektir. Bu bağlamda bu dönemde ortaya çıkan iki önemli gelişme Annan Planı ve GKRY'nin üyeliğinin Türkiye-AB ilişkileri açısından niteliği ayrı başlıklar altında incelenecektir. Son olarak Kıbrıs konusunun tam üyelik müzakerelerini nasıl şekillendirdiği aktararak ortaya çıkardığı sonuçların tarafların tutumlarına ve ilişkilere etkisi ayrıntılı bir şekilde analiz edilecektir.

Bu çalışmanın varsayımına göre Türkiye-AB ilişkilerinde Kıbrıs konusu nedeniyle yaşanan sorunlar AB'nin iradesini yeterince ortaya koymamasından kaynaklanmaktadır. Çünkü Türkiye'nin ilişkilerdeki tıkanıklığı gidermek adına gerekli adımları atmasına rağmen birliğin aynı şekilde cevap vermemesi dolayısıyla ufak bir adım bile atılamaması bize bunu göstermektedir. Bununla bağlantılı bir diğer varsayım Kıbrıs konusunun Türkiye-AB ilişkilerinde kritik eşik haline geldiği ve bundan sonraki süreçte ilişkilerin gelişmesinin Kıbrıs konusunda atılan adımlara bağlı olduğudur. Çünkü Türkiye, tam üyelik müzakerelerine başladığı günden bugüne AB'nin daha önce adımlar atmasını istediği konularda türban, vakıflar, ruhban okulu, düşünce ve ifade özgürlüğü ve dini özgürlükler konusunda önemli adımlar atmış ve bir dönüşüm sürecini başlatmıştır. Dolayısıyla ilişkilerin gelişmesi için engel olarak ortaya çıkan sorunların çözülmeye başlanması ve önemli bir dönüşüm sürecinin gerçekleşmesi birliğe tam üye olmak isteyen Türkiye'yi Kıbrıs konusuyla karşı karşıya bırakmaktadır. Fakat önceki sorun alanlarından farklı olarak bu sorun alanın çözülmesi ve atılan adımların karşılık bulması için AB'nin de yeterli iradeye sahip olması gerekmektedir.

I. AB'NİN KIBRIS SORUNUNA BAKIŞI VE TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

AB, Kıbrıs'ta olayların yoğun bir şekilde başladığı ve devam ettiği dönemde tarafgir bir tutum takınmamıştır. Bu bağlamda birlik bu tutumunun bir sonucu olarak Kıbrıs'ın bölünmemesi bütüncül yapıda kalması şeklinde bir anlayış benimsemiştir. Bu anlayış birliğin her iki tarafın temsil edildiği cumhuriyetle üyelik sürecini başlatmasında en önemli etken olmuştur. Diğer yandan birliğin bu dönemde aktif bir tutum takınmamasının nedeni gelişim sürecinde olması dolayısıyla uluslararası ortamda hareket geliştirebilecek kapasiteye sahip olamaması ve ABD'nin Kıbrıs Sorununu NATO ittifakı içinde değerlendirip kendi müttefikleriyle çözüm araması nedeniyle AB'nin girişimlerine destek vermemesi olmuştur (Uslu, 2004: 312). Dolayısıyla birlik 1974 yılına kadar geçen süreçte Kıbrıs konusunda net bir tutum takınmadığı gibi Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan Ege ve Azınlıklar sorunu gibi ihtilaflara da müdahil olmamıştır (Kızıltan ve Takım, 2004: 311). Hatta 1974 yılında adadaki düzenin yıkılmasından dolayı İngiltere ve diğer Avrupa devletleri Yunanistan'ı kınayan bir tutum içerisinde olmuşlardır (Arık, 2011: 16). Fakat birliğin zaman içinde bu tutumunun

değişmesine yol açan unsur Yunanistan’ın AB üyesi olması olmuştur. 1981 yılında AB’ye üye olan Yunanistan aynı tarihte Papandreu’nun iktidara gelmesiyle Kıbrıs sorununu Türk-Yunan ilişkileri ve NATO çerçevesinden çıkartma politikası izlemiştir (Kasım, 2007: 59). Bu yolla sorunu AB platformuna taşımayı hedefleyen Yunanistan, ABD’nin yer almadığı yönlendirme düzeyinin belli derecede olduğu ve Türkiye’nin tam üyelik hedeflediği bu oluşum içerisinde Kıbrıs konusunda Türkiye’ye karşı avantajlar elde etmeyi ve böylelikle sorunun istediği yönde çözümlenmesini hedeflemiştir (Arıkan, 2004:). Bunun sağlanmasının yöntemi olarak da önce birlik üyesi ülkelerden destek arayışına gitmiş daha sonra da birlik üyesi ülkelere kendisi lehine oluşacak algıyı tüm birliğin algısı haline getirmeye çalışmıştır. Yunanistan bu çabasında belli bir süre sonra başarı yakalayarak birliğin Kıbrıs konusunda Türkiye karşıtı bir tutum takınmasına yol açmıştır.

Yunanistan’ın birliğe üye olması ve Kıbrıs konusunda AB ülkelerinin desteğini alması AB organlarının belgelerine ve kararlarına da yansımıştır. Avrupa parlamentosu, adanın 1974 yılından beri Türk askeri tarafından işgal altında tutulduğunu, Anadolu’dan insanların kanun dışı bir şekilde adaya yerleştirilerek bu yolla ada vatandaşlığı verildiğini ve asıl amacın adayı sömürge haline getirmek olduğunu belirten belgeler yayımlamıştır (Kızıltan ve Takım, 2004: 303; Efegil, 2010: 628). Benzer ifadeleri zaman içinde tekrarlayan Birlik, adadaki çözümün nasıl sağlanacağı konusunda Kıbrıs Rum tarafı ve Yunanistan’ın görüşlerini destekleyen bir tutum ortaya koymuştur. Buna göre Birlik, adadaki çözümün iki bölge ve iki toplumlu bir federasyon şeklinde olacağını belirtmekte Kıbrıslı Türkler ve Türkiye’den gelen konfederasyon benzeri önerilere karşı çıkmaktadır (Efegil, 2010: 630).

AB’nin Kıbrıs Rum ve Yunanistan eksenli bu bakış açısının Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri açısından çeşitli sonuçları olmuştur. Türkiye ve Kıbrıslı Türkler, AB’nin objektif olmayan bu tutumu nedeniyle bu platformdan gelen önerileri değerlendirmede ihtiyatlı davranmak ihtiyacı hissetmemektedirler (Bağcı ve Uslu, 2006: 278). Bununla bağlantılı olarak Türkiye, Kıbrıs sorununda ki gelişmelerin yanlı tutumu nedeniyle AB ekseninde gelişmesinden çok BM çerçevesinde gelişmesini istemekte ve bu platformdaki girişimlere destek vermektedir (Özer, 2009: 132). Türkiye bu tutumuna paralel olarak Soğuk Savaş döneminde Kıbrıs sorununun Batı bloku içinde bir sorun haline dönüşmesini istemeyen ABD’nin Soğuk Savaş sonrasında da AB’yi belli ölçüde etkileyeceğini düşünerek bu ülkenin desteğini arama yoluna gidilmiştir. Belirtilmesi gereken en önemli sonuç, Türkiye’nin üyeliği ve Kıbrıs sorunu gibi ayrı niteliğe sahip konuların AB üyelik sürecinde birbiriyle ilişkilendirilmesi dolayısıyla AB ve Türkiye’nin bu konularda görüş ayrılığına düşmesinin Türkiye’nin üyelik sürecini zora sokmasıdır (Gözen, 2009: 481; Bağcı ve Uslu, 2006: 253).

II. GKRY’NİN AB ÜYELİĞİNE GİDEN SÜRECİ VE TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ

GKRY ve Türkiye’nin AB’ye üyelik maceraları birbirlerine yakın tarihlerde başlamış fakat AB’nin Yunanistan eksenli bakış açısı GKRY’nin Türkiye’den önce AB’ye üye olmasını sağlamıştır.

Bu bağlamda bu başlıkta Türkiye ve GKRY'nin AB ile ilişkileri karşılaştırmalı şekilde analiz edilecek olup, GKRY'nin üyeliğine giden sürecin Türkiye-AB ilişkilerine etkisi aktarılacaktır.

Türkiye'nin temelde batılılaşma mücadelesi özelde de Kıbrıs konusunda Yunanistan'ın üye olması halinde Avrupalı devletler nezdinde Türkiye aleyhine karşıt bir tutum oluşmasını önlemek amacıyla başvurduğu AB ile ilişkiler 1959 yılında başlamıştır (Gözen, 2009: 384). 1960'ta bağımsız bir devlet olan Kıbrıs Cumhuriyeti ise ihracatının % 40'ını yaptığı İngiltere'nin birliğe katılımının hızlandığı bir ortamda ürünlerine uygulanan ortak gümrük tarifelerinin artacağı gerekçesiyle 1962 yılında AB'ye tam üyelik için başvurmuş ve böylece tercihli bir rejim sistemi oluşturmak istemiştir (Uğur, 2000: 225). Bu sürede Türkler ve Rumlar arasında çatışmalar başlamış ve Türklerin sistemden dışlandığı gerekçesiyle Türk yöneticilerin ortak hükümetten ayrılması üzerine müzakereleri Rumlar, Kıbrıs'ın bütününi temsil ettikleri gerekçesiyle tek başına yürütmüşlerdir (Mor, 2008: 988). Başlangıçta her iki tarafında AB'yle ilişkileri dengeli bir şekilde gelişmiştir. Bunda birliğin gelişim sürecinde olması nedeniyle aday ülkelerle ilişkilerin aynı paralelde gitmesine önem vermesi etkili olmuştur. Hatta Türkiye, bu dönemde, Rum tarafına göre daha gelişmiş olması gerekçesiyle ve diplomatik alandaki hareket kabiliyetiyle AB ile ortaklık ilişkisini kuran anlaşmayı GKRY'den dokuz yıl önce 1963 tarihinde imzalarken GKRY bu anlaşmayı 1972 yılında imzalamıştır. Fakat süreç içerisinde mevcut durumu Rum tarafı lehine bozan önemli bir gelişme yaşanmıştır. Bu gelişme, Türkiye'nin 1974 Kıbrıs müdahalesi nedeniyle AB ile ilişkilerinin gerginleştiği bir dönemde Kıbrıs Sorununun tarafı olan ve Kıbrıslı Rumların soydaşı olan Yunanistan'ın 1975'te AB'ye tam üyelik için başvuruda bulunması olmuştur (Balcı, 2013: 189). GKRY'ye göre daha gelişmiş olan ve Avrupalı ülkelerin nezdinde kendilerine ait değerleri taşıyan Yunanistan ile tam üyelik müzakereleri hızlı bir şekilde ilerlemiş, Yunanistan 1981 yılında AB'ye üye olmuştur. Yunanistan'ın üyeliğinin gerçekleştiği bir ortamda Türkiye'nin AB ile ilişkileri 12 Eylül 1980 darbesi nedeniyle askıya alınmış bir durumda olmasının yanı sıra GKRY'nin AB ile olan ilişkileri Türkiye'ye göre daha iyi bir görünüm sergilemekteydi.

Bu dönemde tam üye olan Yunanistan ve üyelik süreci hızla ilerleyen GKRY'nin girişimleri neticesinde Kıbrıs'ın Türkiye-AB ilişkilerinde önemli bir yer tutacağına habercisi olan gelişmeler yaşanmıştır. Bunlardan birincisi, Turgut Özal'ın 1987'de AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunması ve komisyonun buna verdiği olumsuz cevabında ekonomik yetersizlik, demokrasi, insan hakları problemleri, azınlık sorunları ve Kıbrıs'la ilgili anlaşmazlıklara atıf yapması olmuştur (Cem, 2005: 8; Gözen 2009: 391; Balcı, 2013: 190). Bundan daha da önemli olan ikinci gelişme ise, 25 Nisan 1988'de toplanacak olan Ortaklık Konseyinde yapılacak açılış konuşmasının, “Kıbrıs sorunu, AB ile Türkiye arasındaki ilişkileri ertelemektedir” şeklinde bir ifade içerdiği anlaşılınca Türk tarafının olumsuz tepki vermesi ve toplantıyı boykot etmesi olmuştur (Özer, 2010: 559).

Kıbrıs konusunun Türkiye-AB ilişkilerini etkileme ihtimalinin tartışıldığı bir ortamda AB, 1990 yılının Haziran ayındaki Dublin Zirvesinde, Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunların Türkiye-AB ilişkilerini olumsuz etkilediğini ve bu sorunların çözümünün Türkiye'nin üyeliği için bir önkoşul olduğunu belirtmiş ve böylece, Kıbrıs Sorunu ve Türkiye'nin AB üyeliği arasında doğrudan bağlantı kurmuş; Temmuz ayında da GKRY tam üyelik için başvurmuştur (Arıkan, 2014). Türkiye'nin bu başvuruya tepkisi hem söylem hem de uygulama aşamasında olmuştur. Söylem aşamasında dönemin Dışişleri Bakanı Ali Bozer, başvurunun hukuki temelden yoksun dolayısıyla geçersiz olduğunu belirtirken eylem aşamasında, Türkiye KKTC ile ekonomik ve sosyal ilişkileri derinleştirme kararı almıştır (Demir, 2005: 357). Fakat buna rağmen GKRY'nin başvurusunu değerlendiren AB komisyonunun görüşü Kıbrıs'ın Avrupa kimlik ve karakterine sahip olduğu gerekçesiyle olumlu yönde olurken ada da bir çözüm olması gerektiğine işaret etmiştir (Çalış, 2001: 268). AB'nin çözüme işaret etmesinin nedeni, sorun çözülmeden GKRY'nin üye olarak alınmasının kendisini doğrudan soruna taraf yapacağını farkında olmasıdır (Kasım, 2007: 61). Türkiye, bu süreçte komisyonun olumlu yöndeki tutumuna düşük düzeyde tepki vermiştir. Bunun nedeni Kıbrıs dolayısıyla AB ile olan ilişkilerin yıpratılmaması gerektiğini düşünen Özal felsefesinin etkinliğini devam ettirmesiydi (Demir, 2005: 358).

Mart 1995'te Genel İşler Konseyi, Kıbrıs'ın AB için uygunluğunu teyit ettikten sonra 1996'da sonuçlanacak olan hükümetler arası konferansın bitiminden itibaren altı ay içinde Kıbrıs ile üyelik görüşmelerinin başlaması kararı almıştır (Efe, 2010: 112). Bu karar Türkiye'de büyük bir hayal kırıklığı oluşturmuştur. Bunun yansıması olarak kamuoyunda tepkiler artmış ve KKTC'de de büyük bir rahatsızlık ortaya çıkmıştır. Toplumlarından gelen bu tepkileri seslendirerek politik alanda güç kaybetmek istemeyen Süleyman Demirel ve Rauf Denktaş, Aralık 1995'te ortak deklarasyon yayınlamaya karar vermişlerdir (Uğur, 2000: 235; Demir, 2005: 359). Böylece hem toplumlarının tepkilerini ifade ederek onlar nezdindeki etkinliklerini kaybetmemişler, hem de AB'nin ortaya koyduğu tutuma karşı tepkilerini ortaya koymuşlardır. Ayrıca Türk yetkililer eylem aşamasında AB'nin GKRY'nin üyeliğiyle ilgili kararlar almasını önlemek ya da en azından yavaşlatmak için kendi düşüncesini AB üyesi ülkelere anlatma ile küresel güç olan ve AB'yi belli ölçüde etkileme olanağına sahip olan ABD'nin desteğini sağlamaya çalışmış, söylem aşamasında da KKTC ile ilişkileri derinleştireceğini ayrıca GKRY'nin üyeliğinin çözüm girişimlerini zedeleyeceğini belirtme yoluna gitmiştir (Cem, 2005: 12; Uslu, 2004: 311).

Türkiye'nin girişimlerinin ve tepkisinin uygulamadaki etkinliğini azaltan unsur Yunanistan'ın Gümrük Birliği müzakerelerini Türkiye'nin GKRY'nin üyeliğine itiraz etmesi durumunda veto etme ihtimalini barındırmasıydı (Çalış, 2001: 270; Mor, 2008: 994). Bu nedenle Türkiye, Gümrük Birliğini sorunsuz bir şekilde gerçekleştirmek başka bir ifadeyle Yunanistan'ın vetosunu aşmak için GKRY ile yapılacak üyelik görüşmelerinin takviminin belirlenmesine tepki göstermemiştir (Aksu, 2007: 29-30).

AB, Türkiye'nin tepkisinin alt düzeyde kaldığı konjonktürel bir ortamda Lüksemburg zirvesinde, Türkiye'ye adaylık statüsü vermediği gibi Yunanistan'ın baskısı altında kalarak GKRY adaylık statüsü vererek üyelik görüşmelerinin Mart 1998'de başlayacağını belirtmiştir. AB, bu zirvede Türkiye ile ilişkilerin gelişmesi için Kıbrıs'ta siyasi çözüm gerçekleşmesi gerektiğini belirtmiş insan hakları, demokrasinin gelişmesi, azınlık haklarının iyileştirilmesi ve Yunanistan'la ilişkilerin düzeltilmesi gibi konularda adımlar atmasını istemiştir (Balcı, 2013: 215-216). AB'nin bu tutumu Türkiye-AB ilişkileri açısından çeşitli sonuçlar ortaya çıkarmıştır. İlk olarak, uluslararası meşrutiyeti sorunlu olan Güney Kıbrıs'a adaylık perspektifi verilip, üyelik görüşmelerinin başlayacağını belirtmesi ve Türkiye'nin genişleme dışında tutulması üzerine Türkiye, AB'nin beklemediği bir şekilde bu örgüt ile ilişkilerini Gümrük Birliği seviyesine çektiklerini ve Kıbrıs ile diğer siyasi konuları AB ile görüşmeyeceğini açıklamıştır (Usul, 2006: 193). İkinci olarak, Türkiye'nin AB nezdinde yürüttüğü girişimlerin ve ortaya koyduğu fikirlerin, AB nezdinde yeterli sonuç doğurmadığı ortaya çıkmış ayrıca Yunanistan'ın birliği doğrudan Kıbrıs sorunu konusunda dolaylı yoldan da bu sorunu kullanarak Türkiye-AB ilişkileri konusundaki etkileme potansiyeli net bir şekilde hissedilmiştir.

Süreç içerisinde AB'nin tutumunun değişmesine yol açan unsur ise Türkiye'nin Lüksemburg kararlarına sert bir şekilde tepki vermesi ve Soğuk Savaş sonrası dönemde ki önemli gelişmelerin Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafya da yaşanması olmuştur. Böyle bir durumda Türkiye'nin artan önemi nedeniyle AB merkezinin dışına itilmemesi gibi bir düşünce ortaya çıkmıştır. Bunun yolu da AB'den uzaklaşmış bir durumun aksine AB'ye yakınlaşmış bir Türkiye ile olacağı birlik üyesi ülkelerde ortak bir görüş haline gelmiştir. Bu ortak görüşün temelini oluşturan unsur ise Türkiye'nin AB'ye yakınlaşmasıyla Kıbrıs, Ege ve Azınlıklar gibi sorunların AB'nin istediği şekilde çözülmesi ihtimalinin düşünülmesidir (Usul, 2006: 193; Gözen, 2009: 436). Tüm bunların bir sonucu olarak AB, 1998 yılında yayımladığı ilerleme raporunda, Türkiye'yi on iki aday ülkeden biri olarak tanımlaması ilişkilerin düzelmesi konusunda önemli bir adım olmuştur (Balcı, 2013: 239). Bundan sonraki süreçte AB, Türkiye'nin Lüksemburg zirvesinin sonucunda takındığı tutumda görüldüğü gibi, bir tarafla ilişkileri ileri bir seviyeye götürmenin diğer tarafın aşırı tepkisine neden olacağı gerekçesiyle GKRY ve Türkiye'nin üyelik süreçleri arasında paralellik kurmaya başlamıştır. Bu doğrultu da gelişmeler iki ülkeyi aynı anda ilgilendirecek şekilde yaşanırken Kıbrıs sorununun Türkiye'nin AB üyelik sürecinde bir engel olarak çıkarılmaya başlanması daha belirgin bir hal almıştır.

III. HELSİNKİ'DEN BRÜKSEL'E: AB, KIBRIS VE TÜRKİYE DENKLEMİ

1998 yılında Türkiye'nin aday ülkeler arasında sayılması AB ile ilişkilerde olumlu bir hava ortaya çıkarmış bu olumlu havanın resmi bir şekilde ifade edildiği 1999 Helsinki zirvesi ise önemli bir dönüm noktası olmuştur. “Helsinki’de tescil edilen adaylığımız dolayısıyla genel olarak o zamana kadar söylemlerde yer alan Kıbrıs meselesinin Türkiye'nin AB ilişkilerinde belirleyici olacağı ifadesi

ilk defa resmen yazıya dökülmüştür (Ersoy, 2002: 123).” Türkiye-AB ilişkilerinde yeni bir sayfa açan bu zirvede AB, Kıbrıs’ı birleşmiş olarak üye almayı tercih ettiğini belirterek bu doğrultu da sorunun çözümünün BM çatısı altında sürdürülmesini taraflarında bunu desteklemesini istemiştir (Özer, 2010: 564; Çalış, 2001: 341). Ayrıca AB, Türkiye’den Türk Silahlı Kuvvetleri’nin adadan çekilmesi gibi radikal bir değişikliğin yapılmasını istemiştir (Gözen, 2009: 396). Helsinki Zirvesinde bir taraftan Türkiye’ye adaylık statüsü veren AB, diğer yandan Yunanistan eksenli bakış açısını yansıtarak, Kıbrıs’ın tam üyeliğinin gerçekleşmesi konusunda adadaki sorunun çözümünün bir ön şart olarak görmediğini açıklayarak kendi politikasında köklü bir değişikliğe gitmiştir. Bu değişikliğin bir yansıması olarak Kıbrıs’ın üyeliği konusunda sorunun çözümünü bir ön şart olarak ortaya koyan birlik bundan sonraki süreçte bunu Türkiye’nin üyelik sürecine ilişkilendirmiştir. Zirve sonrası AB, milliyetçi bir karaktere sahip olan ve Kıbrıs konusunda statükoyu koruma politikası izleyen bir koalisyon hükümeti tarafından yönetilen Türkiye’ye baskılarını artırmıştır (İnat, 2005: 50).

Helsinki zirvesinde Kıbrıs konusunda alınan kararlar, bu konunun başka devletlerle ya da örgütlerle olan ilişkilerini etkilememesini istemesine rağmen Türkiye’de olumlu yankı bulmuştur. Bunun nedeni Türkiye’deki yönetimlerin ve toplumun büyük bir kısmının batılılaşma mücadelesi olarak tam üyeliği öncelikli hale getirmesi ve karar alıcıların adaylık statüsünü kamuoyuna yönelik politik bir araç olarak kullanmalarındadır. Adaylık statüsünü elde eden Ankara, diğer yandan GKRY’nin çözüm olmadan üye yapılmasını önlemek için, KKTC ile olan yakın ilişkilerini adanın birleşme ihtimalini ortadan kaldıracak şekilde daha da güçlendireceğine dair söylemlerini düşük düzeyde de olsa tekrarlamıştır (Özer, 2010: 566).

Helsinki zirvesinde Türkiye’ye adaylık statüsü verilmesinin ardından Türkiye, AB üyeliği ile Kıbrıs sorunu arasında bağlantı kurmaktan kaçınsa da (Kyrıs, 2011: 98), Türkiye-AB ilişkilerinde ortaya çıkan olumlu havayı zedeleyen gelişmeler olmuştur. Bu gelişmelerin merkezinde Kıbrıs konusu yer almış bazen doğrudan bazen de dolaylı bir şekilde Türkiye-AB ilişkilerini etkilemiştir. 2001 yılında açıklanan Katılım Ortaklığı Belgesinde, Kıbrıs sorununun kısa vadeli öncelikler arasında yani aynı yıl içinde çözümlenmesi gereken konular arasında yer alması ve BM Genel Sekreterinin sorunun çözümüne ilişkin çabalarının desteklenmesi gerektiğinin belirtilmesi olumlu havayı zedeleyen gelişmelerin başlangıcı olmuştur (Özarlan, 2009: 208-209). Türkiye, AB’nin bu tutumu bir dayatma olarak algılamış, sorunun kendi ulusal çıkarlarına uygun çözülmeyeceğini düşünerek itiraz etmiş ve bunun sonucunda sorunun orta vadede çözüme kavuşturulmasına karar verilmiştir (Özgöker, 2010: 583; Mor, 2008: 1008-1009; Demir, 2005: 362). Hatta AB’nin bu tutumuna tepki olarak Türkiye’nin de desteğiyle Denktaş müzakerelerden çekilmiştir, ancak belli bir süre sonra AB’ye ve üyeliğe sıcak bakan tarafların baskısıyla müzakerelere yeniden dönmüştür.

Helsinki zirvesiyle aday ülkeler arasında sayılan Türkiye’nin içeride önemli bir reform sürecini başlatarak kronikleşmiş sorunların çözülmesi konusunda önemli adımlar atması gerekiyordu

(Fırat, 2010: 441). Fakat bu dönemde Türkiye milliyetçi bir tutum benimseyen ve sorunlara yönelik telkinleri ve önerileri iç işlerine müdahale olarak algılayan bir koalisyon hükümeti tarafından yönetilmekteydi. Bu bağlamda Brüksel’in Kıbrıs konusundaki görüşleri dikkate alınmadığı gibi talep ettiği reformlarda yerine getirilmemiş dolayısıyla Türkiye’yi AB’ye yakınlaştıracak gelişmeler sağlanamamıştır (İnat, 2005: 51).

Helsinki zirvesi sonrası AB’nin dışişleri ve güvenlik konularında koordinasyon ve işbirliğini amaçlayan ve kollektif savunmayı NATO’ya bırakmayı öngören AGSP girişimi yoğun bir şekilde gündemde yer almaya başlamıştır (Zhussıpbek, 2009: 73). Bu dönemde AGSP’nin NATO’nun önemli bir üyesi olan Türkiye’yi içermemesi ve herhangi bir güvencenin verilmemesi Türk yöneticilerinde Kıbrıs, Ege ve Balkanlar gibi yakın bölgelerdeki ulusal çıkarlarında olumsuzluklar oluşturulacağına düşünülmesine neden olmuş bu da Türk yöneticilerin olumsuz bir tutum takınmasını beraberinde getirmiştir. Bunun sonucu olarak Türkiye’nin NATO konseyi içinde veto yetkisi koyması genel olarak Batı ile ilişkilerinde özeld de AB’yle ilişkilerindeki olumlu havayı zedelemiştir (Gözen, 2009: 396-397). ABD’nin bu süreçte devreye girerek AGSP krizinin ortadan kalkmasını sağlamış ve AB, Türkiye’nin yakın alanlarında operasyon yapmayacağını belirtmiştir (Gözen, 2009: 397). Fakat AB’nin AGSP konusunda attığı bu olumlu adım Kıbrıs sorunu konusunda pek fazla hissedilmemiş ve Türkiye ile ilişkilerde olumlu olarak nitelendirilebilecek bir etki ortaya çıkarmamıştır.

Belirtilmesi gereken önemli hususlardan birisi de AB’nin Helsinki zirvesi sonrasında Kıbrıs konusundaki tutumunda ciddi bir değişiklik yapmayarak, Yunanistan eksenli bakış açısını devam ettirmesi olmuştur. Bunun sonucunda AB, Kıbrıs Rum kesiminin birliğe üyeliği konusunda, Türkiye’nin Rum tarafının üyeliğinin sorunun çözümünü daha da zorlaştıracığı ve karmaşık bir hale getireceği şeklindeki tezleri dikkate almamış ve adaylık statüsü verdiği halde Türkiye ile üyelik görüşmelerini başlatmamıştır (Uslu, 2004: 314). Bu durum AB’nin Kıbrıs konusunda tek taraflı bir bakış açısıyla hareket ettiği ve Türkiye’ye karşı atması gereken adımları atmadığı gerekçesiyle benimsediği tutumun sorgulanmasını beraberinde getirmiştir.

Helsinki Zirvesi sonrasında AİHM’nin mülkiyet sorunuyla ilgili Loizidou davasında Türkiye’yi tazminat ödemeye mahkum etmesi Türkiye’de büyük bir tepki ortaya çıkarmıştır (Özersay, 2004: 49-64). AİHM’nin bu kararı siyasetçilerde Kıbrıs nedeniyle Türkiye’ye engeller çıkarıldığı şeklinde bir düşüncenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu düşüncenin yansımaları olarak koalisyon hükümeti AİHM’nin belirlediği tazminatı ödemeyi reddetmiştir. Loizidou davası mevcut durumu daha karmaşık hale getirirken (Brewin, 2002: 6), bu gelişmelerin ardından Başbakan Ecevit, Güney Kıbrıs’ın AB üyeliğinin gerçekleşmesi durumunda kuzeyinde Türkiye ile bütünleşebileceği ihtimalinden bahsetmiştir (İnat, 2005: 53). Türkiye’nin tazminatı ödemeyi reddetmesi ve üstüne KKTC ile bütünleşme durumunu yoğun bir şekilde dile getirmeye başlaması AB nezdinde,

Türkiye'nin tazminat ve diğer konularda kendisinden istenileni yerine getirmemesinin yanında birliği bütünleşme durumuyla tehdit etmesi nedeniyle olumsuz bir algı ortaya çıkarmıştır.

Tüm bu etkenler Helsinki zirvesi sonrasında Türkiye-AB ilişkilerindeki yakınlaşmayı zayıflatarak ilişkilerin tekrar durağan bir görünüm sergilemesine yol açmıştır. Bunda her iki tarafında ilişkilerin gelişmesi için gerekli iradeye sahip olmaması ve gereken adımları atmaması da ayrıca önemli bir rol oynamıştır.

IV. AKP'İN PERSPEKTİFİ: ÇÖZÜM ARAYIŞI VE ANNAN PLANI

Türkiye-AB ilişkilerinin durağan bir görünüm sergilediği dönemde, AB'ye tam üyelik perspektifini benimseyen bu bağlamda da Kıbrıs gibi ilişkilerdeki sorun alanlarının ortadan kalkmasını isteyen Adalet ve Kalkınma Partisi(AKP) hükümetinin iktidara gelmesi önemli bir dönüm noktası olmuştur. 28 Şubat 1997'de gerçekleşen 'Postmodern Darbe' ile siyaset merkezinin dışına itilen insanların büyük kısmının katılımıyla oluşan AKP'nin iktidara geldikten sonra meşrutiyetinin sağlanmasında AB dolaylı bir şekilde destek vermiştir (İnat, 2005: 49). Bu durum AKP hükümetinin Kıbrıs sorununda daha önceki hükümetlerden farklı bir vizyon benimsemesinde ve önemli adımlar atılarak bu yolla AB ile ilişkilerin gelişmesinin sağlanması düşüncesinde en önemli etkeni oluşturmuştur.

AKP hükümeti, Kıbrıs sorunu ve bunun Türkiye-AB ilişkilerine etkisi konusunda iktidara geldiği döneme kadar yürütülen sorunu görmezden gelme ve çatışma eksenli politikaların terk edilerek, bu sorunun AB ve Yunanistan ile ilişkilerin geliştirilmesinde engel olmaktan çıkarılmasını istemekteydi (Gözen, 2009: 468; İnat, 2005: 48). Çünkü AKP hükümeti açısından AB, Türkiye'nin hem ekonomik hem de siyasi normalleşmesini katkı sağlayacak bir platform görevi görmektedir (Usul, 2006: 205). AB'nin cazibesıyla ve itici gücüyle Türkiye'de sorunların çözümü konusunda önemli adımlar atılabilir, bu yolla da birlik üyeleri nezdinde Türkiye lehine olumlu bir hava ortaya çıkarılarak ilişkilerin gelişmesi sağlanabilirdi. Bu durum belli bir süre sonra müzakerelerin başlamasıyla da sonuçlandırılırsa iktidar partisi hem meşruiyetini güçlendirmiş olur, hem de politik alanda büyük bir kazanç sağlayarak bunu seçimlerde kullanabilirdi. AKP hükümetinin benimsediği bu anlayışın Kıbrıs politikasına yansması çözümsüzlük çözümdür anlayışının terk edilerek, iki devletten söz eden çözüm girişimlerinin yerine iki toplumdaki oluşan bir devletten söz edilmesi kısaca uluslararası sistemde bunun en bilinen örneği olan Belçika modelinin benimsenmesi olmuştur (Özgöker, 2010: 585; Fırat, 2010: 444). Yani AKP hükümeti yeni dönemde zayıf iki siyasi oluşum ve güçlü bir merkezi hükümetten oluşacak bir federasyon kurulmasını uygun bir çözüm yöntemi olarak görmektedir (Bağcı ve Uslu, 2006: 285). AKP hükümetinin çözüm konusunda bu kadar ısrarcı olmasının nedenlerinden biriside GKRY'nin çözüm olmadan birlik üyesi olmasıyla Kıbrıs ve diğer konularda birliği kullanarak

Türkiye’den ve Kıbrıs Türk toplumundan daha fazla tavizler isteyeceği bunun bir süre sonra da Türkiye’nin AB ile ilişkilerine zarar vereceğini öngörmesidir.

AKP’nin iktidara gelmesinden sonraki süreçte benimsediği vizyonun hayata geçmesini sağlayan ve Türkiye-AB ilişkilerine canlılık kazandıran gelişmeler yaşanmıştır. Bu bağlamda Kıbrıs konusunda halkın artık uzlaşmanın sağlanması gerektiği inancıyla hükümete destek vermesi, Türkiye’deki medya ve iş dünyasının Kıbrıs sorununun çözülerek AB ile ilişkilerde engel olmaktan çıkarılması şeklinde bir vizyona sahip olması ve 2003 tarihli ilerleme raporunda Kıbrıs konusunda aktif olunmaya çağırılması atılan adımlar karşısında yer alan milliyetçi kesimlere karşı AKP’nin pozisyonunun güçlenmesine yol açmıştır (Kyris, 2011: 101; Balcı, 2013: 268; İnat, 2005: 51). Bunun yanında 2003 yılında başlayan Irak savaşı öncesinde, Türkiye’nin ABD’nin kuvvet kullanımını önceleyen girişimlerine destek vermemesi ve kullanılmaması gerektiğini düşünmesi aynı düşünceye sahip olan Almanya ve Fransa gibi AB’nin önde gelen ülkeleriyle bir uyum ortaya çıkarmıştır. Bu uyum AB nezdinde Türkiye lehine olumlu bir hava oluşturulmuş ve ilişkilerin Kıbrıs gibi sorunlardan arındırılarak ilerlemesi gerektiği düşüncesi her iki tarafta ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu bağlamda BM Genel Sekreteri Kofi Annan’ın kendi adıyla anılan sorunun çözümüne ilişkin plan taraflar açısından bir fırsat olarak ortaya çıkmıştır. AB tarafından da desteklenen Annan Planı, içerdiği düzenlemelerle iki toplumu temsil eden iki ayrı devletin bir araya gelmesini öngörmekteydi. Uzun vadede Kıbrıs Türk toplumunun çıkarlarını ortadan kaldırma potansiyelini barındıran planı AKP hükümeti, soruna çözüm sağlaması ve AB ile ilişkilerdeki en önemli sorun alanlarından birini ortadan kaldırması sebebiyle ortaya konduğu andan itibaren desteklemiştir. Fakat AKP’nin bu desteğine karşı Denктаş plana aynı düzeyde destek vermemiştir. Bu durum Türkiye ve KKTC arasında görüş ayrılığının oluşmasına dolayısıyla sürecin sağlıklı bir şekilde ilerlememesine neden olmuştur. Denктаş’a göre plan Kıbrıslı Türklerin davasının ve uzun yıllar yürüttüğü mücadelenin geçerliliğini ve etkisini ortadan kaldırmaktadır. Dolayısıyla plan Türkiye tarafından desteklenmemesi ve uygulamada da kabul edilmemesi gereken bir düzenlemeydi. Denктаş’ın bu tutumu ve görüşlerinin Türkiye’deki milliyetçi kesimler tarafından desteklenmesi elinin güçlenmesine yol açarken, planı destekleyen ve ortaya çıkaracağı çözümle Türkiye-AB ilişkilerinin hızlı bir şekilde gelişeceğini düşünen AKP’yi zor durumda bırakmıştır. AKP’nin zor durumda kaldığı bu süreçte Avrupa komisyonunun yeni adımlar atılması gerektiği çağırısı, KKTC’de Annan Planı temelinde çözüm yanlısı partilerin başarılı olması, AB Komisyonu Başkanı Romano Prodi’nin ve Alman Dışişleri Bakanı Fischer’in Türkiye’yi ziyaret ederek reformlara destek vermeleri ve Kıbrıs konusunda yeni adımları teşvik etmeleri AKP hükümetinin ülke içerisindeki pozisyonunu güçlendirerek Annan Planı çerçevesinde görüşmelere başlanması konusunda Denктаş’a baskı yapma imkânı vermiştir (Kyris, 2011: 102; İnat, 2005: 59).

Türkiye’nin AB ile ilişkilerinde Kıbrıs sorununun çözülmesinin üyelik için bir ön şart olarak ima edilmesi ve GKRY’nin üyelik sürecinin hızlanmasıyla AKP hükümeti, Annan Planı çerçevesinde

önemli adımlar atarak ve Denктаş’a da plan çerçevesinde çözümün gerçekleşmesi için gerekli adımların atması konusunda baskı yaparak, bir yandan çözümsüzlükten sorumlu tutulma gibi bir anlayışı ortadan kaldırmaya çalışmış, diğer yandan da AB üyelik sürecini hızlandırmak istemiştir (Mor, 2008: 1013). Denктаş’ın plan karşıtı tutumuna rağmen Kıbrıslı Türkler aksine bir tutum içerisinde olmuşlardır. Kıbrıslı Türklere göre Annan Planı çerçevesinde soruna bir çözüm bulunabilirse Rumlarla birlikte AB’ye üye olunabilir ve Türkiye’nin de AB üyelik süreci hızlanabilirdi (Bağcı ve Uslu, 2006: 259-260). Bundan dolayı da plan hem Türkiye’nin hem de KKTC’nin çıkarlarına hizmet eden bir düzenleme olduğu için desteklenmesi gerekmektedir. Denктаş’ın Kıbrıslı Türklerin olumlu tutumu karşısındaki olumsuz tutumunun kırılmasına ve AKP hükümetinin plan çerçevesinde yoğun bir diplomasi yürütmesine yol açan gelişme ise AB’nin 2004 yılını çözüm için son yıl olarak belirterek, tarafların anlaşamaması durumunda sorunun çözümünü Kıbrıs Rum tarafının üyeliği bakımından bekletici mesele yapmayacağını ifade etmesiydi (Özarlan, 2009: 210). AB’nin geliştirdiği bu politika Annan Planının çok büyük bir önem kazanmasına ve plan karşıtı Denктаş’ta dâhil olmak üzere herkes tarafından isteyerek ya da istemeyerek bir şekilde planın desteklenmesine yol açmıştır. Bu durum referandumda Rum tarafının hayır, Türk toplumunun büyük çoğunlukla evet demesiyle kendisini göstermiştir. Böyle bir sonucun ortaya çıkması başta AB olmak üzere herkeste bir şok etkisi oluşturmuştur. Rum tarafının plana hayır demesinin sebebi ise referandumdan bir hafta sonra AB üyeliğinin kesinleşecek olması dolayısıyla plana evet denmesinin bir anlamının kalmaması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Annan Planının kabulüne ilişkin referandumda Türk tarafının evet demesi çözüme yanaşmayan tarafın Türk toplumu olduğu ve Türkiye’nin de bunu desteklediği şeklindeki bir algının AB’de etkisini kaybetmesine ve bunun yerine olumlu bir algının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Fakat ortaya çıkan bu olumlu algının etkisi uzun sürmemiş GKRY’nin AB’ye üye olması birliğin dolaylı bir şekilde müdahil olduğu sorunun tam anlamıyla taraflarından biri haline gelmesine neden olurken, GKRY’nin birliğe üyeliği, birliğin daha önce Yunanistan’ın üyeliğiyle ortaya çıkan Rum eksenli bakış açısının daha yoğun hissedilmesine, bunun sonucunda da Annan Planı sürecinde Türk tarafının çıkarlarının gözardı edilmeyeceği şeklindeki görüşün etkisini kaybetmesine yol açmıştır (Cem, 2005: 152; Balcı, 2013: 269). Kıbrıs eksenli ortaya çıkan bu durum sadece Kıbrıs sorununda hissedilmemiş zaman içerisinde birlik diğer konularda da Yunanistan-GKRY ikilisinin etkisinde kalarak Türkiye’ye karşı gerekli adımları atmadığı gibi Türkiye’nin çıkarlarını zedeleyen bir tutum içerisinde olmuş ve bu doğrultuda kararlar almıştır.

V.GKRY’NİN AB ÜYELİĞİ VE TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNİN DEĞİŞEN NİTELİĞİ

GKRY’nin AB üyeliği Türkiye’nin o dönem itibariyle yarım asra yaklaşan AB ile ilişkilerinde en önemli gelişmelerden biri olarak ortaya çıkmıştır. Bunun nedeni Rum yönetiminin birliğe

üyeliğinin Türkiye'nin birlikle olan ilişkilerinde yapısal değişikliklere yol açmasından kaynaklanmaktadır. Rum yönetiminin birliğe üyeliğiyle Türkiye-AB ilişkilerine egemen konular ve bu konuların ilişkilerdeki görünümü önemli bir şekilde değişmiştir. Daha önce demokratikleşme, insan hakları ve azınlık haklarının korunması yanında ikinci gündem maddesi olan Kıbrıs sorunu, bundan sonraki süreçte, birinci gündem maddesi haline gelmiş ve nitelik değiştirerek çözümden ziyade üye olan GKRY'nin tanınması çerçevesinde ilişkilerin gündeminde yer almaya başlamıştır. GKRY'nin AB üyeliği Kıbrıs sorununun daha karmaşık bir yapıya bürünmesine yol açmıştır. Sorun çözülmeden adanın bir bölümünü temsil eden GKRY'nin AB'ye üye olması çözüm ihtimalini zayıflatmış ayrıca Türkiye üyelerinden birini tanımadığı bir birliğe üye olma durumuyla karşı karşıya kalmıştır (Özer, 2010: 568). GKRY'nin üyeliğinin ikili ilişkiler açısından önemli bir sonucu da AB içerisinde, Türkiye ile sorunları olan iki üye ülkenin varlığı veto engelini nasıl ortadan kaldırılabileceğini gündeme getirmekte dolayısıyla Türkiye'nin hareket alanını sınırlandırmasıydı (Aksu, 2007: 35). Bir başka ifadeyle GKRY'nin AB üyesi olması nedeniyle Türkiye'ye göre daha fazla pazarlık gücüne sahip olmasıydı (Chislett, 2006: 5). Ayrıca GKRY'nin AB üyeliği ve bu üyelikten sonra birlik tarafından geliştirilen söylemler ve ortaya konan politikalar, Türk kamuoyu üzerinde olumsuz bir etki oluşturmuş, bu durum uyum çabalarıyla birlikte Batılılaşma sürecinin olumsuz etkilenmesine yol açmıştır (Baykal ve Arat, 2013: 379).

GKRY'nin üyelik sürecinin tamamlanmasına Türkiye'nin ciddi bir itiraz getirmemesinin nedeni AB'nin Türkiye ile üyelik görüşmelerinin başlaması için Yunanistan'ın veto engelini ortadan kaldırılması gerektiğinin düşünülmesiydi (Uslu, 2004: 327). Bir nevi Yunanistan veto kartını kullanmayarak, Türkiye-AB yakınlaşmasında GKRY'nin yararına olacak şekilde Türkiye'nin yanında yer almıştır (Axt, 2005: 374). Nitekim bunun sağlanması sonucunda 17 Aralık 2004 tarihli Brüksel Zirvesinde, AB, Türkiye ile müzakerelerin 3 Ekim 2005'te başlamasına karar vermiştir. Fakat AB'nin Yunanistan eksenli bakış açısına GKRY'nin üye olması da eklenince Türkiye'ye tam üyelik müzakereleri tarihi verilirken bu durum Ek Protokol'ün on yeni ülkeye genişletilmesi şartına bağlanmıştır. Türkiye ise bu süreçte Ek Protokolü imzalamasının bütün bir aday temsilen AB'ye üye olduğu iddiasında bulunan GKRY'yi tanıma anlamına geleceği yönündeki gelişmeleri engellemek için yayınladığı deklarasyonla bunun GKRY'yi tanıma anlamına gelmediğini ve mevcut politikanın korunduğunu belirtme yoluna gitmiştir (Talmon, 2006: 593; Özer, 2010: 569). AB ise yayınladığı karşı deklarasyonla Türkiye'nin yayınladığı deklarasyonun AB hukuku açısından bağlayıcı olmadığını Türkiye'nin Ek Protokolü uygulamakla yükümlü olduğunu belirtmiştir. Böylece tam üyelik müzakerelerini şekillendirecek konu kendisini göstermiştir.

VI. TAM ÜYELİK MÜZAKERELERİNDE KIBRIS SORUNU

A. Müzakerelerin İlk Yılları: Beklentiler ve Sonuçlar

Annan Planı'nın reddedilmesinin ardından Türkiye çözüm yönünde kendisinden istenileni yapmış olduğu gerekçesiyle referandum sonrasında somut bir eylemde bulunmazken, AB siyaseti de kendisi açısından birincil derece de önem taşıyan Avrupa Anayasası gibi önemli bir konuya odaklandığı için ilişkilerde genel olarak bir sessizlik ve hareketsizlik hâkimdi (Kaygusuz, 2010: 418). Bu sessizliği ve hareketsizliği bozan ve tam üyelik müzakereleri sürecinde Türkiye-AB ilişkilerini şekillendiren konu, AB'nin Ek Protokol'ün yeni üye olan GKRY'yi kapsayacak şekilde uygulanması yönündeki talepleri ve Türkiye'nin, beklentisi olan, KKTC'ye uygulanan izolasyonların kaldırılması şeklindeki söylemleri olmuştur.

Hukuki açıdan bakıldığında liman ve havaalanlarının yeni üye olan GKRY'ye açılması Türkiye'nin bir yükümlülüğüdür. Ancak Türkiye bu yükümlülüğü doğuran Ek Protokolü imzalamadan önce AB, KKTC'ye uygulanan izolasyonların kaldırılacağı yönünde yazılı olmayan bir taahhütte bulunmuş ve Türkiye bunun karşılığında liman ve havaalanlarını GKRY gemi ve uçaklarına açmayı kabul etmiştir (Sandıklı ve Akçadağ: 5-6). AB, Gümrük Birliğinin GKRY'yi kapsayacak şekilde uygulanması için onay işleminin bir an önce yapılması gerektiği konusunu sürekli ifade etmektedir. Türkiye ise KKTC'ye uygulanan izolasyonların kaldırılması talebini dile getirmektedir. Türkiye'nin bu talepleri AB konseyini, KKTC'yi ekonomik anlamda iyileşmesi için, KKTC'de üretilen malların Yeşil Hat üzerinden AB'ye girmesine yönelik daha önce hazırlanan ancak Rum kesiminin engellemeleri nedeniyle uygulamaya aktarılamayan tüzüğü, 17 Şubat 2005'te tarafından onaylamaya itmiştir. Fakat bu durum KKTC'nin ekonomik durumunda tam anlamıyla bir iyileşme ortaya çıkarmadığı gibi izolasyonları da tam anlamıyla ortadan kaldırmamıştır. Dolayısıyla Türkiye daha kapsamlı uygulamaların hayata geçirilmesini istemeye başlamıştır.

Türkiye'nin KKTC'ye uygulanan izolasyonların kaldırılması şeklindeki söylemleri AB'nin de Ek Protokol'ün GKRY'yi kapsayacak şekilde uygulanması şeklindeki görüşü iki taraf arasındaki ilişkilerde bir görüş ayrılığı ortaya çıkarmıştır. Bu durum iki tarafın söylemlerine ve eylemlerine de yansımıştır. Türk yetkililerde birliğin Annan Planı sürecinde belirttiği hususları yerine getirmemesi bir aldatılmışlık duygusu ortaya çıkarırken, AB tarafında birliğe üye olmaya çalışan bir ülkenin belirttiği hususları yerine getirmemesi bu ülkeye karşı negatif bir bakış açısıyla bakmasına neden olmuştur. Nitekim bu bakış açısı ilerleme raporlarına da yansımıştır. 2005 yılında ortaya konan ilerleme raporundaki ifadelerden anlaşılan husus AB'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tanınmasını Türkiye'nin AB üyeliği için bir şart olarak koyduğudur (Usul, 2006: 210). Bu anlayışa göre müzakereler tamamlanmadan Türkiye, GKRY'yi birliğin söylemiyle Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanımalıdır. AB üyesi ülkelerin yetkilileri de bu doğrultuda açıklamalar yapmışlardır. Dönemin Avusturya Başbakan Yardımcısı Hubert Gorbach, "Türkiye'nin, sınırları devletler hukukuna göre belirlenmiş olan Güney

Kıbrıs'ı tanımadan AB'ye tam üye olmasının mümkün olmadığı" yönünde yazılı bir açıklama yapmıştır (Karluk, 2006: 76). Oysaki sorun, GKRY'nin tanınmasından ziyade Ek Protokol'ün uygulanması ya da uygulanmaması noktasındadır. Bunun göz ardı edilip tanınmanın birinci gündem maddesi olarak belirlenmesi ve Ek Protokol'ün uygulamaya aktarılmasının tanınmayla beraber dile getirilmesi daha önce de belirttiğimiz gibi GKRY'nin birliğe üye olması ve Türkiye-AB ilişkilerinin yapısını değişikliğe uğratmasından kaynaklanmaktadır.

Tanım ve Ek Protokol'ün uygulamaya aktarılmamasının çok fazla ön plana çıkarılması çeşitli konuları içeren müzakere sürecinin bu gelişmelerin gölgesinde kalmasına dolayısıyla hızlı bir şekilde ilerleyememesine yol açmıştır. Bu durum zamanla daha fazla gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Nitekim 2006 yılında yayımlanan Katılım Ortaklığı Belgesinde AB'nin Ankara Anlaşmasının on yeni AB üyesine, Kıbrıs Rum tarafı da dâhil olmak üzere, teşmil edilmesi gerekliliğini ifade ederek, Türkiye'nin Kıbrıs Rum tarafı da dâhil olmak üzere bütün AB üyesi ülkelerle ikili ilişkilerini mümkün olan en kısa sürede normalleştirmesi yönünde somut adımlar atılması gerektiğini ifade etmesini bu bağlamda okumak gerekir (Özarlan, 2009: 211). Ayrıca AB, 2006 yılında yayınladığı ilerleme raporunda ısrarlı ve net bir biçimde Türkiye'nin Gümrük Birliği ile ilgili yükümlülüklerini yerine getirmesinin Kıbrıslı Türklere uygulanan kısıtlamalarla bağdaştırılamayacağını da altını çizmiştir (Kaygusuz, 2010: 428).

Türkiye, Ek Protokol ve tanım çerçevesinde ortaya çıkan AB ile ilişkilerdeki tıkanıklığı gidermek ve limanların açılması konusundaki baskıları hafifletmek amacıyla 24 Ocak 2006'da 'Kıbrıs Eylem Planı' adı altında bir girişimde bulunmuştur. Eylem Planı çerçevesinde Türkiye'nin görünürdeki amacı ada da gerçek bir işbirliği ve karşılıklı güven ortamı oluşturmakken asıl amaçlanan bu planla AB ile ilişkilerdeki tıkanıklığı gidermektir (Kasım, 2007: 68). Eylem planında KKTC hava alanının ve deniz limanlarının açılması, KKTC'nin AB ile aramızdaki Gümrük Birliğine dâhil edilmesi ve Kıbrıslı Türklerin uluslararası spor müsabakalarına, kültürel ve sosyal aktivitelere katılımının sağlanması karşılığında, Türk hava ve deniz limanlarının Kıbrıslı Rumlara açılacağı teklif edilmiştir (Efe, 2010: 129). Planın birlik tarafından kabul edilmesi halinde Türkiye hareketsiz kaldığı yönündeki eleştirilerin ortadan kalkmasını sağlayarak çözüm yönünde ilerleme kaydetmiş olacaktır. Ayrıca plan, AB ile Gümrük Birliğine ve uluslararası faaliyetlere KKTC'nin de katılmasının öngörmesiyle uluslararası alanda dışlanmış olan bu devletin sürece dâhil olmasını sağlamaktaydı. Bunu yaparken de hava ve deniz limanlarının Rumlara açılacağını belirtmekte dolayısıyla Rum tarafının isteklerine cevap verirken aynı zamanda AB'nin baskılarını ortadan kaldırma potansiyelini barındırmaktaydı. Kısaca plan karşılık esası gözeterek her iki tarafında çıkarlarına ve beklentilerine yer vermekteydi. Planın belirttiğimiz bu nitelikleri genel olarak AB ülkelerinin olumlu karşılmasına yol açmıştır. Fakat planın uygulamadaki etkinliğini azaltan unsur ise GKRY'nin takındığı tavır olmuştur. GKRY, Türkiye'nin bu girişimini üyelik sürecinde yerine getirmesi gereken yükümlülükleri

teklif ettiği gerekçesiyle reddetmiştir. Bu durum Türkiye'nin gerekli iradeyi göstererek çözüm yönünde adımlar atmasına rağmen GKRY'nin uzlaşmaz tutumunu göstermesi açısından önemlidir.

İlişkilerdeki tıkanıklığı gidermek isteyen Türkiye, Aralık 2006 AB Zirvesi öncesinde de yeni bir öneride bulunmuştur. Kıbrıs eylem planında ortaya konan önerilerle paralel olan bu yeni girişimde bir liman ve hava alanını Kıbrıs Rum kesimi sivil araçlarına bir yıl açmayı teklif etmiş, karşılığında AB'den BM şemsiyesi içinde bir çözüme destek olmasını ve AB komisyonunun hazırladığı Doğrudan Ticaret Tüzüğü çerçevesinde Magosa limanının KKTC idaresinde ticarete ve Ercan havaalanında yine KKTC idaresinde 12 ay içerisinde doğrudan uluslararası uçuşlara açılmasını istemiştir (Kasım, 2007: 68). Türkiye'nin bu önerisi daha önceki önerisi gibi genel olarak olumlu karşılanırken, dönem başkanı Finlandiya öneriyi müzakerelerin sorunsuz bir şekilde devam etmesi için yeterli olmadığını belirtmiştir. Türkiye'nin AB adaylığına ehliyetinin Finlandiya'nın dönem başkanlığı sırasında gerçekleştiği ve bu ülkenin Türkiye'nin üyelik sürecini güçlü şekilde destekleyen ülkelerden biri olduğu düşünüldüğünde (www.mfa.gov.tr, 2015), Finlandiya'nın ortaya çıkan bu tutumunu Yunanistan-GKRY ikilisinin etkisi altında gerçekleştiğini söylemek zor olmayacaktır.

B. Müzakerelerde Duraklama Dönemi

Türkiye'nin gerekli iradeyi göstermesine rağmen iki girişiminin de Rum kesiminin gereken iradeyi göstermemesi sonucu sonuç vermemesi, AB'nin ilişkilerin normalleşmesi için 2006 yılını son tarih olarak göstermesiyle birleşince AB tarafından 11 Aralık 2006 tarihinde Türkiye-AB ilişkilerinde olumsuz olarak değerlendirilecek bir karar alınmıştır. Bu kararda Türkiye'nin AB süreci kısmen askıya alınmış ve sekiz fasılda Türkiye ile müzakerelerin yapılmayacağına karar verilerek açılan herhangi bir fasılın Türkiye'nin GKRY'nin Gümrük Birliğine girmesini onaylamadığı sürece geçici olsa dahi kapanmayacağını ilan edilmiştir (Usul, 2011: 229). Bu kararla birlikte 1959 yılından bu yana Türkiye'nin iç ve dış siyasetindeki gelişmelerle duraksama dönemleri yaşayan Türkiye-AB ilişkileri yine bir dış etken nedeniyle en alt düzeye inmiştir. Bu durumun düzelmesi ise GKRY'nin Gümrük Birliğine dâhil edilmesi şeklinde bir etkene bağlanmıştır. AB'nin bu kararı aynı zaman da GKRY'nin birliğe üye olmasının Türkiye açısından ne gibi dezavantajları olduğunu en net şekilde gösteren bir durum olmuştur.

İlişkilerin alt düzeyde seyir izlediği dönemde Türkiye, ilişkileri canlandırmak ve Kıbrıslı Rumların uzlaşmaz tutumlarının arkasına saklanmadığını göstermek amacıyla benimsediği iyi niyet misyonu çerçevesinde yeni bir girişimde bulunmuştur. Bu yeni girişim yaya geçişlerine açılmak üzere Lokmacı Barikatının KKTC'de bulunan üst geçidin sökülmesi çalışmalarını tamamlamak olmuştur (Fırat, 2010: 455). Türkiye'deki iktidarın ortaya koyduğu bu misyon Kıbrıslı Rumların uzlaşmaz tutumlarına rağmen adımlar atıldığı gerekçesiyle eleştirilere konu olmuştur. Bu durum mevcut iktidarın daha önceki girişimlerde olduğu gibi çözüm yönündeki iradesini göstermesi açısından

önemlidir. Fakat Türkiye'nin sürecin kısmen askıya alınmasına rağmen yaptığı bu girişim durumu düzeltme çabası olarak algılanmış beklenen etkiyi ortaya çıkarmamıştır. Türkiye'nin sorunu çözme ve iyi niyet iradesini göstermek amacıyla 2007 yılının başlarında yaptığı bu girişim devam eden süreçte yeni girişimlerle desteklenmemiştir. Bunun nedeni iktidarda bulunan AKP Hükümetini birincil derecede ilgilendiren cumhurbaşkanlığı krizi gibi siyasi krizlerin ortaya çıkması ve AB üyelik sürecinin Kıbrıs ön planda olmakla birlikte türban, düşünce-ifade özgürlüğü ve dini özgürlükler alanında içeride yapılamayan reformlar ile Rum tarafının lideri olan Papadopoulos'un uzlaşmaz tutumu yüzünden tıkanmasıdır (Fırat, 2010: 455).

Kıbrıs nedeniyle ilişkilerde yaşanan tıkanma sürekli yinelenmiş AB, Gümrük Birliği kapsamında limanların ve hava sahasının Rum kesimine açılması konusundaki taleplerini defalarca tekrarlamıştır. AB'nin Türkiye'nin daha önceki iyi niyet girişimlerine rağmen bunu sürekli dile getirmesi, ortaya koyduğu girişimlere rağmen AB nezdinde sorunun kaynağının sadece Türkiye olarak görüldüğü şeklindeki bir izlenimin Türk yöneticilerde ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu izlenim 2008 tarihli ulusal programda yapılan düzenlemelerle Kıbrıs sorununun çözümüne ilişkin benimsenen ilkelerin daha önceki ulusal programlara göre sayısının artırılmasıyla AB'ye bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Türk yöneticilerde ortaya çıkan izlenimin yanında bunun nedeni olarak AB'nin taahhüt ettiği adımları atmaması ve Türk yöneticiler ile kamuoyunda AB'nin Kıbrıs konusunda ikircikli tavrının sorgulanması yer almaktadır. Nitekim AB tarafından varlığı kabul edilen fakat içeriği dikkate alınmayan Garanti ve İttifak anlaşmalarının yürürlükte kalacağını ilk defa 2008 yılındaki ulusal programda ifade edilmesi Türkiye'nin sorgulayan tavrını bize göstermektedir (Özarlan, 2009: 215-216).

Rum yetkililerin Ek Protokol çerçevesindeki yükümlülüklerin yerine getirilmemesi halinde fasılların açılmayacağı dolayısıyla Türkiye'nin üyelik sürecinin ilerlemeyeceği şeklindeki söylemlerini AB'nin tutumu haline getirdiği bu dönemde Türk yetkililer yaptıkları açıklamalarda limanların açılmasının Kıbrıs sorununun bütünü içerisinde değerlendirmenin daha doğru olacağını ve KKTC'ye yönelik izolasyonların kaldırılması konusunda AB'nin hiçbir adım atmamasına rağmen Türkiye'ye aynı konuda adım attırılmaya çalışıldığını bununda hakkaniyet ilkesiyle bağdaşmadığını belirtme yoluna gitmişlerdir (Uslu, 2011: 277-278). Bu söylemlerin birlik nezdinde yeterli etkiyi oluşturmadığını anlayan Türk yetkililer, 2010'a gelindiğinde, yeni bir strateji geliştirmişlerdir. Bu yeni strateji ilişkilerdeki tıkanıklığı gidermek adına Birlik nezdinde faaliyet yürütmekten çok birliğin önde gelen ülkelerine öncelik verilerek onların ikna edilmesi ve bu ülkelerinde zaman içerisinde AB'nin tutumunu değiştireceği anlayışıdır. Bu bağlamda 2010 yılında Almanya'yı ziyaret eden Davutoğlu meslektaşısı Westerwelle ile yaptığı görüşmenin ardından yaptığı açıklama da Kıbrıs meselesinin Türkiye-AB ilişkilerinde engel teşkil etmemesi konusunda mutabık kaldıklarını ve Kıbrıs'ta adil ve kalıcı bir barışın sağlanması için neler yapılması gerektiği konusunda görüş alışverişinde

bulduklarını belirtmişlerdir (Özgöker, 2010: 597). Fakat mutabık kalınan bu durum uygulamaya yeterince yansımamış Kıbrıs konusu ilişkilerin gelişmesine ve Türkiye'nin AB üyelik sürecine giden yolda önemli bir engel olmaya devam etmiştir. Bunun en önemli nedeni birlik içerisinde çeşitli nedenlerle Türkiye'nin üyeliğini istemeyen devletlerin Kıbrıs konusunda Türkiye'nin girişimlerinin etkinliğini azaltmaları ve bu sorunu müzakerelerin ilerlemesine engel olmak için bir araç olarak kullanmalarıdır.

İlerleme raporlarında Türkiye'nin Ek Protokol çerçevesinde yükümlülüklerini yerine getirmediğine vurgu yapılırken AB komisyonunun genişlemeden sorumlu üyesi Stefan Füle, Türkiye'nin tren kazasından kaçınmak için Ek Protokol yükümlülüklerinin uygulamaya aktarılmasının aciliyet arz ettiğini ifade etmiştir (Sandıklı ve Akçadağ, 2011: 12). AB temsilcilerinin yaptığı bu ve benzeri açıklamalar Türkiye tarafından olumlu karşılanmamakta, kendisine yapılan bir dayatma olarak görülmektedir. AB temsilcilerinin sık sık ifade ettikleri söylemler karşısında Türkiye'nin de söylemlerinin gittikçe sertleştiği ve ilişkilerdeki tıkanıklığı gidermek adına girişimlerde bulunmadığı görülmektedir. Üçüncü Büyükelçiler Konferansının açılışında dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, ‘Türkiye'nin önüne “Kıbrıs mı AB mi?” şeklinde bir tercih getirilmemesi gerektiği belirtilerek uluslararası çıkarları söz konusu olduğunda Türkiye, zor şartlarda, gerektiğinde en beklenmeyen kararları alabildiğini göstermiştir ve alır da’ şeklinde konuşmuştur (Usul, 2012: 380). Benzer bir açıklama da dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'dan gelmiştir. Erdoğan, KKTC adına GKRY'nin herhangi bir tasarrufta bulunma yetkisi olmadığını belirterek Türkiye'nin AB'ye adaylık sürecindeki mevcut engellerin açılmasının bedelinin Kıbrıs Türklerinin yalnız bırakılması anlamına gelmeyeceğini ifade etmiştir (Akgün, 2012: 403). Bu ve benzeri açıklamaların birlik nezdinde yeterli etkiyi oluşturmadığı ilişkilerde geline mevcut durumla kendini göstermektedir. Bu satırların yazıldığı tarih itibarıyla ilişkiler temelde Kıbrıs konusu ve bununla bağlantılı gelişmelerin etkisiyle bir duraklama dönemine girmişken, taraflar arasında birbirlerinden olan beklentilerini ve kendilerince haklı noktaların ifade edildiği bir söylem yarışı başlamıştır. Buna AB içerisindeki çeşitli nedenlerle Türkiye'nin üyeliğini istemeyen devletlerin tutumu da eklenince ilişkiler onarılmayı bekleyen bir hal almıştır. İlişkilerde geline durumu her iki tarafta oluşan isteksizlik ve irade kaybında görmek mümkündür. Her ne kadar Türkiye'nin yeni Avrupa Birliği stratejisinde Kıbrıs sorunu gibi siyasi konuların gündemi işgal etmesinin AB sürecinin Türkiye açısından önemini azaltmadığı belirtilse de bu durum sadece söylemde kalmıştır (www.abgs.gov.tr, 2015). Uygulama da şu anda Türkiye ilişkilerdeki tıkanıklığı gidermek ve tam üyelik müzakere sürecini hızlandırmak adına yeni bir girişimde bulunmamaktadır. Türkiye'nin bu tutumunda daha önceki girişimlerinin AB nezdinde karşılık bulamamasının ve birliğin yeterli iradeyi ortaya koyamamasının payını unutmamak gerekir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye'nin yarım yüzyılı aşan AB ile ilişkilerini etkileyen en önemli konulardan biriside Kıbrıs konusudur. Soğuk Savaş döneminde alt düzeyde ilişkileri etkileyen bu konu Soğuk Savaş sonrası dönemde daha önemli hale gelmiş ve ilişkilere egemen olmuştur. Kıbrıs konusu sadece Türkiye-AB ilişkilerinin niteliğini değiştirmekle kalmamış aynı zamanda birliğin soruna olan bakış açısını, sorunun tarafı olan aktörlerin birliğe olan bakış açısını ve sorunun nasıl çözüleceğine ilişkin tutumlarının değişmesine yol açarak çok boyutlu bir sonuç ortaya çıkarmıştır. Bunu ortaya çıkaran olay ise önce Yunanistan sonra da GKRY'nin AB üyesi olması olmuştur. Bu iki devletin üye olmasıyla birlikte AB, Kıbrıs konusuna olan bakış açısını değiştirmiş ve konuyu Türkiye'nin üyelik süreci bağlamında algılamaya başlamıştır. Bunu yaparken de ortaya çıkan krizlerin nasıl çözüleceğine ilişkin bir irade ortaya koymaktan çok tek taraflı bir dayatma şeklinde bir tutum geliştirmiştir. Birliğin bu tutumu ilişkilerin normalleşmesi için 2006 yılını son tarih olarak göstermesi ve Türkiye'nin girişimleri karşısında etkin bir tutum geliştirememesiyle görülmektedir.

Kıbrıs konusu aracılığıyla birlik nezdinde Türkiye'ye karşı avantajlar elde eden Yunanistan ve GKRY ise sorunun çözümü ve Türkiye'nin ilişkilerin gelişmesi için attığı her adımda ortaya çıkan girişimi sürümce de bırakmak ya da uzlaşmaz bir tutum ortaya koymak şeklinde bir davranış geliştirmiştir. Birliğinde desteğini elde eden Yunanistan ve GKRY bu yolla uzun vadede birliğe tam üye olmayı benimseyen Türkiye'yi istedikleri yönde adım attırmaya çalışmaktadırlar. Böylelikle, Türkiye'nin attığı adımlarla Kıbrıs konusu her iki devletinde istedikleri şekilde çözümlenmiş olacaktır. İki devletin Kıbrıs konusundaki kendi vizyonları için birliği araç olarak kullanmaları şeklindeki tutumlarına birlik içinde çeşitli nedenlerle Türkiye'nin üyeliğini istemeyen devletlerin tutumları da eklenmiştir. Bu devletler önceden demokrasi, insan hakları ve ifade özgürlüğü gibi nedenlerle Türkiye'nin üyeliği hakkında olumsuz düşünceler ortaya koymuşlardır. Son dönemde Türkiye'nin sözü edilen konularda önemli adımlar atması sonucunda bu devletler için Kıbrıs sorunu çerçevesinde ortaya çıkan gelişmeler yeni bir işlev görmüştür. Bu durum aynı zamanda Yunanistan ve GKRY'nin tutumlarını da destekler bir işlev kazanınca iki devlet daha özgüvenli bir şekilde adım atmışlardır.

AB ile ilişkilerde Kıbrıs konusu nedeniyle ortaya çıkan gelişmeler Türkiye açısından çeşitli sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Siyasi açıdan, Türk yetkililerde Ek Protokol ve diğer gelişmelerde nasıl bir tutum takınılacağına belirtilmesine ve ilişkilerdeki tıkanıkların aşılması için adımlar atılmasına rağmen Türkiye'nin önüne sürekli engeller çıkarıldığı şeklinde bir izlenim ortaya çıkmakta bu da AB perspektifinden uzaklaşılmasını beraberinde getirmektedir. Buna bağlı olarak AB yetkililerin ifade ettiği söylemlere Türk yetkililer sert bir üslupla cevap vermekte ve ulusal programlarda sorunun çözümüne ilişkin ilkeler arttırılma yoluna gidilmektedir. Ayrıca AB'nin KKTC'ye uygulanan izolasyonların kaldırılacağı şeklindeki söylemlerinin uygulamaya geçirilememesi ve Kıbrıs konusunda

objektif bir bakış açısı geliştirememesi Türk toplumunda ve siyasetçilerde AB'nin tavrının sorgulamasını beraberinde getirmektedir.

Belirtilmesi gereken en önemli sonuçlardan birisi de Kıbrıs konusunun ikili ilişkilerin gelişmesini engelleyen yapay bir sorun olduğudur. Çünkü Kıbrıs ilişkilerin temel konularından birini oluşturmayan dolayısıyla sonradan ortaya çıkan bir konudur. Fakat yapay bir sorun olarak ortaya çıkan Kıbrıs konusu aynı zamanda ikili ilişkilerin niteliğini zedeleyen bir konu olma durumunu kazanarak kritik bir eşik haline gelmiştir. Bunu oluşturan temel sebep ise tarafların tutumları olmuştur. AB, GKRY ve Türkiye'ye karşı geliştirmiş olduğu davranış kalıpları ile çözümü desteklemek ve ilişkilerdeki tıkanıklığı gidermekten çok Rumları odak noktası haline getiren bir bakış açısına sahip olmuştur. Ayrıca AB, Annan Planı sonrası dönemde her iki tarafı gözeten bir bakış açısı oluşturamamasının yanında çözümü destekleyici politikalarda ortaya koyamamıştır. Bunda en büyük etken GKRY ve Yunanistan ikilisinin süreci kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeleri olmuştur. Referandum sonrası Rum vetosu nedeniyle doğrudan ticaret tüzüğüne uygulamaya aktarılamaması, Avrupa Parlamentosu'na bağlı olan Kıbrıslı Türkler ile Yüksek Seviyede Temas Grubunun önerilerinin dikkate alınmaması ve AB dönem başkanı ülkelerin önerilerinin uygulamaya aktarılamaması bize bunu göstermektedir (Özcan, 2008: 11-12). Ayrıca bu örnekler AB politikalarının Kıbrıs sorununun çözüm boyutundaki etkisizliğini ortaya koymaktadır. Bunun farkında olan AB liderleri referandum sonrası yeniden Annan Planını ve BM'yi merkeze yerleştiren bir tutum ortaya koymuşlardır. AB liderleri Annan Planını tamamen sorunun dışına itilmesi yerine tarafların beklentilerine ve konjonktüre göre uyarlanabileceğini belirtmişler ayrıca AB komiseri Rehn'in görüşmelerin BM himayesi altında gerçekleştirilmesinin uygun olacağı ve komisyon sözcüsünün Kıbrıs'ın tanınması konusunun tartışılacağı en uygun yerin AB'den çok BM olduğunu şeklindeki söylemlerinde olduğu gibi BM'yi ön plana çıkararak bir tutum içerisinde olmuşlardır (Uslu, 2008: 56).

Tarafların 11 Şubat 2014'te açıkladıkları BM'nin öngördüğü misyon çerçevesinde iki toplumlu ve iki devletli birleşik bir Kıbrıs devletinin kurulması doğrultusunda müzakerelere başlamaları ve ekonomi, mülkiyet ve toprak gibi belirli müzakere başlıklarında belli aşamalar kaydetmeleri AB'nin yeni geliştirdiği misyonun BM nezdinde cevap bulduğunu göstermektedir (Şenay ve Ekinci, 2014: 13-14). Kıbrıs'ta ekonomik ve toplumsal olarak çok yoğun bir değişimin yaşandığı bu süreçte (Diez, 2005: 173), AB soruna çözüm bulunması için birtakım davranışlar üstelenebilir. Bunu da daha önceki süreçte GKRY'nin AB üyeliği ile kendisinin sorunun bir tarafı olduğunu, taraflardan diplomatik girişimlerde bulunulmasını istediğini, sorunun çözülmemesinin NATO ile arasındaki yapıcı ilişkileri engellemeye devam edeceğini ve AB enerji güvenliğinde birtakım sorunlara neden olacağını hatırlayarak yapabilir (Talmon, 2006: 580; Calleya, 2006: 42; Tocci, 2014: 6-7). Bu doğrultuda AB uygulamada tarafları müzakerelere devam etmesi yönünde teşvik edebilir ve müzakerelerin tıkandığı aşamalarda uzlaştırıcı bir tutum üstelenebilir. Tüm bu yöntemlerin

işe yaramaması durumunda AB havuç ve sopa yönteminde havuç yerine sopayı gösterebilir. Yani AB imkanları ve cazibesi yerine AB dışında kalmanın maliyetinin farkına varmalarını sağlayarak tarafların sürece dahil olmaları ya da süreci çözüm yönünde tamamlamalarını sağlayabilir. Bunu yaparken de Soğuk Savaş döneminde Kıbrıs nedeniyle bloklar arasında çatışma çıkmasını istemeyen bu doğrultuda süreci yönlendiren fakat Soğuk Savaş sonrasında çok fazla müdahil olmayan ABD'nin tekrar desteğini alabilir ya da sürece müdahil olmasını sağlayabilir. Küresel güç olan ABD'nin müdahalesi tarafları birtakım davranışlarda bulunmaya itebilir.

BM, AB ve bir ölçüde ABD'nin teşvik ve müdahaleleri ile tarafların iradeleri sonucunda çözümün gerçekleşmesi halinde bunun Türkiye-AB ilişkilerine nasıl bir etkide bulunacağı daha fazla önem kazanmaktadır. Kanaatimiz böyle bir durumun yani çözümün gerçekleşmesinin Türkiye-AB ilişkilerinde radikal değişikliklere yol açacağıdır. Şöyle ki, 2006 yılına kadar ilişkilerdeki tıkanıklığın aşılması yönünde bir iradeye sahip olan fakat muhataplarında aynı iradeyi bulamayan Türkiye, çözümün gerçekleşmesi durumunda bu iradeyi daha da kuvvetlendirecek ve birleşik bir Kıbrıs'a liman ve hava sahasını açarak onu tanımış olacaktır. AB ise çözümün gerçekleşmesiyle imkanlarını Kuzey Kıbrıs'ı kapsayacak şekilde uygulayacak dolayısıyla izolasyonları kaldırmış olacaktır. Böylesi bir durum Türkiye'nin beklentilerine cevap vermesinin yanında diğer durumlarla birlikte tüm taraflar için bir uzlaşma ortamı ortaya çıkaracak ve bu uzlaşma ortamı Türkiye-AB ilişkilerinin Kıbrıs'a endeksli bir ilişki olmaktan çıkarıp ilerlemesini sağlayabilecektir.

Yukarıda anlatılan durum müzakerelerin başarıyla sonuçlanması ve bu süreçte AB'nin yapabilecekleri ile bunun Türkiye-AB ilişkilerine olası etkileri hakkındadır. Ancak bir de müzakerelerin başarıyla sonuçlanmaması ve BM, AB, ve ABD'nin politikalarının etkisiz kalma durumu vardır. Böylesi bir durum ise sorunun sorun olarak devam etmesinin yanında, ilişkilerin şu anki görünümünün devam etmesine yol açacaktır. Bu durumu yani çözümsüzlüğü ancak soruna taraf olan aktörlerin süreci sağlıklı bir şekilde değerlendirmeyenleri ile çözümsüzlükten menfaati bulunan kesimler isteyecektir. Bu nedenle taraflar sürece zarar verecek milliyetçi duygularını kontrol etmelerinin yanında bir uzlaşma ruhuna sahip olmalı (Hannay, 2006: 4), ve rasyonel bir sonucun gerçekleşmesini istemelidirler. Tarafların çözüm yanlısı bir tutumda olmaları halinde rasyonel bir sonucun tarafların çıkarlarına ve çözüme hizmet edeceği açıktır.

KAYNAKÇA

AKGÜN, Sibel; (2012), “Türkiye'nin Kıbrıs Politikası 2011”, iç. Burhanettin DURAN, Kemal İNAT ve Ali Resul USUL(Ed.), **Türk Dış Politikası Yıllığı 2011**, SETA Yayınları, Ankara, ss. 393-420.

-
- AKSU, Fuat; (2007), "Türkiye-Avrupa Birliği Tam üyelik Müzakerelerinde Kıbrıs ve Ege Uyuşmazlıkları", iç. Mehmet S. EROL ve Ertan EFEGİL(Der.), **Türkiye-AB İlişkileri: Dış Politika ve İç Yapı Sorunsalları**, Alp Yayınları, Ankara, ss. 25-59.
- ARIK, Umut; (2011), Kıbrıs Krizi, **Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2(1), ss. 3-21.
- ARIKAN, Harun; (2004), "Avrupa Birliği'nin Kıbrıs Politikasına Eleştirel Bir Yaklaşım", **Yönetim Bilimleri Dergisi**, 1(3), 2004. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/comuybd/article/viewFile/5000037423/5000036298> (E.T:01.11.2014).
- AXT, Heinz-Jürgen; (2005), "Relations with Turkey and Their Impact on the European Union", **Southeast European and Black Sea Studies**, 5(3), ss. 365-378.
- BAĞCI, Hüseyin ve Nasuh USLU; (2006), "Kıbrıs Sorunu ve AB: Son Gelişmeler ve Tarafların Tavrı", iç. Zeynep Dağı(Der), **Doğudan Batıya Dış Politika AK Partili Yıllar**, Orion Yayınevi, Ankara, ss. 253-292.
- BALCI, Ali; (2013), **Türkiye'nin Dış Politikası**, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 344s.
- BAYKAL, Sanem ve Tuğrul ARAT; (2013), "AB'yle İlişkiler", iç. Baskın ORAN(Ed.), **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt: III: 2001-2012**, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 337-400.
- BOZKURT, İsmail; (2002), "Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış", iç. Ertan EFEGİL ve İrfan Kaya ÜLGER(Ed.), **Avrupa Birliği Kısacasında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarın)**, Gündoğan Yayınları, Ankara, ss. 9-16.
- BREWİN, Christopher; (2002), "Turkish and European Union Interests in a Cyprus Settlement", **Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe**, Issue:2, ss. 1-20.
- CALLEYA, Stephen C.; (2006), "EU-Turkish Relations: Prospects and Problems", **Mediterranean Quarterly**, 17(2), ss. 40-47.
- CEM, İsmail; (2005), **Türkiye, Avrupa, Avrasya: Avrupa'nın "Birliği" ve Türkiye**, 2. Cilt, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 367s.
- CHISLETT, William; (2006), "Turkey's EU Accession Negotiations: On the Rocks", **Working Paper (WP)**, 19/2006, ss. 1-28.
- ÇALIŞ, Şaban; (2001), **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Kimlik Arayışı, Politik Aktörler ve Değişim**, Nobel Yayınları, Ankara, 432s.
- DEMİR, Nesrin; (2005), "Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 15(1), ss. 347-367.
- DIEZ, Thomas; (2005), "Turkey, the European Union and Security Complexes Revisited", **Mediterranean Politics**, 10(2), ss. 167-180.

- EFE, Haydar; (2010), "Türk Dış Politikasının Değişmeyen Gündemi Kıbrıs ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi", iç. Osman Bahadır DİNÇER, Habibe ÖZDAL ve Hacali NECEFOĞLU(Ed.), **Yeni Dönemde Türk Dış Politikası**, 2.Baskı, USAK Yayınları, Ankara, ss. 105-136.
- EFEGİL, Ertan; (2010), "AB'nin Kıbrıs Algılaması", iç. Cüneyt YENİGÜN ve Ertan EFEGİL(Der.), **Türkiye'nin Değişen Dış Politikası**, Nobel Yayınları, Ankara, ss. 625-640.
- ERSOY, Hamit; (2002), "Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına Etkileri", iç. Ertan EFEGİL ve İrfan Kaya ÜLGER(Ed.), **Avrupa Birliği Kışkırcısında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarın)**, 2. Baskı, Gündoğan Yayınları, Ankara, ss. 118-125.
- FIRAT, Melek; (2010), "AKP Hükümetinin Kıbrıs Politikası", iç. İlhan Uzgel ve Bülent Duru(Der.), **AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu**, 2. Baskı, Phoenix Yayınları, Ankara, ss. 439-462.
- GÖZEN, Ramazan; (2009), **İmparatorluktan Küresel Aktörlüğe Türkiye'nin Dış Politikası**, Palme Yayınları, Ankara, 578s.
- HANNAY, David; (2006), "Cyprus, Turkey and the EU: Time for a Sense of Proportion and Compromise", **Centre for European Reform Policy Brief**, ss. 1-4.
- İNAT, Kemal; (2005), Türkiye'nin Kıbrıs Politikasının Dönüşümü, **Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi**, 7,(2), ss. 43-65.
- KARLUK, Rıdvan; (2006), Güney Kıbrıs'ın Gümrük Birliği'ne Katılım Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi Prof. Dr. Ahmet Gökdere'ye Armağan**, 5(2), ss. 69-89.
- KASIM, Kamer; (2007), "Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu", **Gazi Akademik Bakış**, 1(1), ss. 57-72.
- KAYGUSUZ, Özlem; (2010), "Türkiye-AB İlişkilerinin 'Möbius' Şeridi: AKP Reformculuğu ve AB Çokkültürlülüğü", iç. İlhan UZGEL ve Bülent DURU(Der.), **AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu**, 2. Baskı, Phoenix Yayınları, Ankara, ss. 410-438.
- KIZILTAN, Alaattin ve Abdullah TAKİM; (2004), Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 25, ss. 295-322.
- KYRİS, George; (2011), "Turkey, Cyprus and the Turkish Cypriot Political Parties: the Ephemeral Catalyst of EU?", **Turkish Policy Quarterly**, 10(2): 97-105.
- MOR, Hasan; (2008), "Kıbrıs Sorununun Türkiye-AB İlişkilerine Endekslenme Süreci" **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 12(1-2), ss. 983-1026.
- ÖZARSLAN, Bahadır Bumin; (2009), "Katılım Ortaklığı Belgelerinde ve Ulusal Programlarda Kıbrıs Sorunu", 21. Yüzyıl Dergisi, 3(8-9), ss. 207-218.
- ÖZCAN, Mehmet(Ed.); (2008), "Kıbrıs Sorununa Alternatif Açılımlar: "Çok Bileşenli Adım Modeli"", **USAK Raporları**, No: 08-02, ss. 1-51.

-
- ÖZERSAY, Kudret; (2004), Avrupa Birliği Normları ve AİHM Kararları Çerçevesinde Kuzey Kıbrıs, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, 3(2), ss. 49-64.
- ÖZGÖKER, Uğur; (2010), "Türk Dış Politikasının Kilit Konusu: Kıbrıs Sorunu", iç. Cüneyt YENİGÜN ve Ertan EFEGİL(Der.), **Türkiye'nin Değişen Dış Politikası**, Nobel Yayınları, Ankara, ss. 577-600.
- ÖZER, Mehmet Akif; (2009), Avrupa Birliğine Tam Üyelik Eşiğinde Türkiye, **Yönetim ve Ekonomi**, 16(1), ss. 89-105.
- ÖZER, Yonca; (2010), "Kıbrıs Meselesinin Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerindeki Rolü", iç. Cüneyt YENİGÜN ve Ertan EFEGİL(Der.), **Türkiye'nin Değişen Dış Politikası**, Nobel Yayınları, Ankara, ss. 557-576
- SANDIKLI, Atilla ve Emine AKÇADAĞ; (2011), "Kıbrıs Sorunu Kapsamında AB-Türkiye İlişkileri", **Bilge Strateji**, 2(4), ss. 1-17.
- ŞENAY, Furkan ve Mehmet Uğur EKİNCİ; (2014), "Birleşik Kıbrıs İçin "Son Şans": Federal Çözüm Müzakereleri", **SETA Analiz**, Sayı:94, ss. 1-28.
- TALMON, Stefan; (2006), "The European Union-Turkey Controversy over Cyprus or a Tale of Two Treaty Declarations", **Chinese Journal of International Law**, 5(3), ss. 579-616.
- TOCCI, Nathalie; (2014), "Turkey and the European Union: A Journey in the Unknown", **Turkey Project Policy Paper**, Number:5, ss. 1-18.
- UĞUR, Mehmet; (2000), **Avrupa Birliği ve Türkiye: Bir Dayanak/İnandırıcılık İkilemi**, Everest Yayınları, İstanbul, 355s.
- USLU, Nasuh; (2000), **Türk- Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs**, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 407s.
- USLU, Nasuh; (2004), "Kıbrıs Sorunu", iç. İdris BAL (Ed.), **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Nobel Yayınları, Ankara, ss. 303-342.
- USLU, Nasuh; (2008), "Avrupa Birliği Kıbrıs Sorununa Çözüm Getirebilir mi?", **Avrasya Etüdüleri** 34(2), ss. 35-60.
- USLU, Nasuh; (2011), "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası 2009", iç. Burhanettin DURAN, Kemal İNAT ve Muhittin ATAMAN(Ed.), **Türk Dış Politikası Yıllığı 2009**, SETA Yayınları, Ankara, ss. 247-292.
- USUL, Ali Resul; (2006), Helsinki'den Müzakerelere Türkiye-AB İlişkileri, iç. Zeynep DAĞI(Der.), **Doğudan Batıya Dış Politika AK Partili Yıllar**, Ankara: Orion Yayınevi, Ankara, ss. 189-218.
- USUL, Ali Resul; (2011), "Türkiye'nin Avrupa Birliği Politikası 2009", iç. Burhanettin DURAN, Kemal İNAT ve Muhittin ATAMAN(Ed.), **Türk Dış Politikası Yıllığı 2009**, SETA Yayınları, Ankara, ss. 223-246.

USUL, Ali Resul; (2012), “Türkiye’nin Avrupa Birliği Politikası 2011”, iç. Burhanettin DURAN, Kemal İNAT ve Ali Resul USUL(Ed.), **Türk Dış Politikası Yıllığı 2011**, SETA Yayınları, Ankara, ss. 371-392.

VATANSEVER, Müge; (2010), “Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi”, Dokuz Eylül **Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 12(Özel Sayı), ss. 1487-1530.

ZHUSSPBEK, Galym; (2009), Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası’nın Tanımı ve Düşünsel Arka Planı, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, 5(19) ss. 71-88.

AB BAKANLIĞI, “Türkiye’nin Yeni Avrupa Birliği Stratejisi”, http://www.abgs.gov.tr/files/pub/turkiyenin_yeni_ab_stratejisi.pdf, Erişim Tarihi: 22.01.2015

T.C. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI, “Türkiye-Finlandiya Siyasi İlişkileri”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-finlandiya-siyasi-iliskileri-.tr.mfa>, Erişim Tarihi:22.01.2015